

wy mocarstw i nowych imperializmów, kryzysów ekonomicznych, zapaści demograficznej, migracji, terroryzmu, despotyzmów i totalitaryzmów, czy też szerzej – w „erze niepewności”, bezpieczeństwo militarne w wąskim znaczeniu może być identyfikowane z siłą państwa.

Bezpieczeństwo militarne państwa a zadania Sił Zbrojnych RP

Dla Waldemara Kitlera bezpieczeństwo militarne „to proces obejmujący różnorodne działania (środki) w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego, których zasadniczym celem jest przeciwdziałanie zagrożeniom mogącym doprowadzić do groźby użycia lub przeciwstawienie się faktycznemu użyciu siły militarnej w stosunkach między różnymi podmiotami, zwykle państwami, lecz także podmiotami wewnętrznymi państwa, poprzez ochronę i obronę przed tymi zagrożeniami i ich skutkami. Groźba lub faktyczne użycie siły militarnej może się wiązać z chęcią wymuszenia określonych zachowań i ustępstw, osiągnięcia korzyści politycznych, ekonomicznych i innych, a także opanowania terytorium i ograniczenia niepodległości państwa” (Kitler 2011: 47).

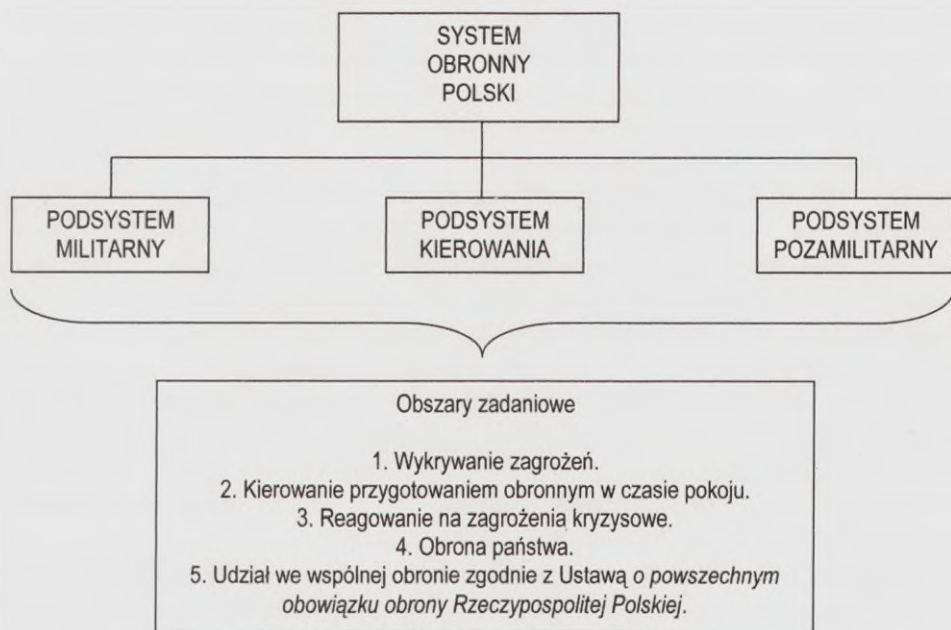
Mając to na względzie, w drodze Ustawy o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, obrona państwa została powierzona wszystkim obywatelom Rzeczypospolitej, zaś „Umacnianie [jej] obronności (...), przygotowanie ludności i mienia narodowego na wypadek wojny oraz wykonywanie innych zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony należy do wszystkich organów władzy i administracji rządowej oraz innych organów i instytucji państwowych, organów samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także do każdego obywatela (...)”. Ustawa ta przewiduje jednak, że „Na straży suwerenności i niepodległości Narodu Polskiego oraz jego bezpieczeństwa i pokoju stoją Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej”. W ramach wykonywania konstytucyjnych zadań Siły Zbrojne RP służą ochronie niepodległości państwa, niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic. W tym zakresie mają prawo stosowania środków przymusu bezpośredniego, użycia broni i innego uzbrojenia (Ustawa z 21 listopada 1967).

Nieprawidłowością byłoby jednak utożsamianie zadań wojska wyłącznie z działalnością związaną z przemocą. Może być ono aktywne także w czasie pokoju i brać udział w zwalczaniu klęsk żywiołowych oraz likwidacji ich skutków, w działaniach antyterrorystycznych, a także z zakresu ochrony mienia, w akcjach poszukiwawczych oraz ratowania lub ochrony zdrowia i życia ludzkiego, w oczyszczaniu terenów z materiałów wybuchowych i niebezpiecznych pochodzenia wojskowego oraz ich unieszkodliwianiu, jak również w realizacji zadań z zakresu zarządzania kryzysowego (Ustawa z 21 listopada 1967).

System obronny RP

Polski system obronny składa się z podsystemu militarnego, podsystemu kierowania i podsystemu pozamilitarnego. Podsystem militarny tworzą przede wszystkim Siły Zbrojne RP, natomiast w skład systemu pozamilitarnego wchodzi: administracja rządowa, samorząd terytorialny, inne podmioty i instytucje państwowe oraz przedsiębiorcy (Śladkowski 2012: 92).

Schemat nr 1: System obronny Polski.



Źródło: Śladkowski 2012: 93.

Struktura organizacyjna i skład Sił Zbrojnych RP

Siły Zbrojne RP dzielą się na: Wojska Operacyjne (obejmujące siły i środki rodzajów sił zbrojnych przygotowane do prowadzenia działań połączonych w kraju i zagranicą, w ramach NATO i innych organizacji), Wojska Wsparcia (przeznaczone do wspierania wojsk operacyjnych i zadań operacyjnych głównie w kraju, są to: Żandarmeria Wojskowa, organy administracji wojskowej, jednostki logistyki, placówki medyczne i inne zabezpieczające) i Narodowe Siły Rezerwowe (tworzone dla wzmocnienia wojsk operacyjnych i wsparcia) (Śladkowski 2012: 95).

W skład Sił Zbrojnych RP, zgodnie z ustawą, wchodzi jako ich rodzaje: Wojska Lądowe, Siły Powietrzne, Marynarka Wojenna i Wojska Specjalne

(Ustawa z 21 listopada 1967), a ponadto Dowództwo Operacyjne Sił Zbrojnych, Inspektorat Wsparcia Sił Zbrojnych, Inspektorat Wojskowej Służby Zdrowia, Żandarmeria Wojskowa i inne. (Śladkowski 2012: 97).

Głównym elementem sił zbrojnych są Wojska Lądowe. Są one przeznaczone do obrony przed atakiem w każdym rejonie kraju, kierunku i formie zagrożenia militarnego. Struktura tych wojsk opiera się na związkach taktycznych, oddziałach i pododdziałach. Rodzaje wojsk w Wojskach Lądowych stanowią: Wojska Pancerne i Zmechanizowane, Wojska Aeromobilne, Wojska Rakietowe i Artylerii, Wojska Łączności i Informatyki, Wojska Obrony Przeciwlotniczej, Wojska Chemiczne, Wojska Inżynieryjne, Wojska Rozpoznania i Walki Elektronicznej, Szkolnictwo Wojskowe, Dowództwo Wojsk Lądowych. Siły Powietrzne są przeznaczone do obrony przestrzeni powietrznej kraju. Składają się z następujących rodzajów wojsk: Wojska Lotnicze, Wojska Obrony Przeciwlotniczej i Wojska Radiotechniczne. Marynarka Wojenna jest przeznaczona do obrony granicy morskiej państwa, ochrony żeglugi i interesów gospodarczych na polskich obszarach morskich, a także obrony wybrzeża we współdziałaniu z innymi rodzajami Sił Zbrojnych RP i Strażą Graniczną. Posiada skomplikowaną strukturę składającą się z flotyli obrony wybrzeża, okrętów i lotnictwa morskiego. Natomiast Wojska Specjalne są przeznaczone do prowadzenia operacji specjalnych w kraju i zagranicą, w czasie pokoju, kryzysu i wojny. Struktura tych wojsk oparta jest na samodzielnych oddziałach i pododdziałach złożonych ze specjalnie wyselekcjonowanych, wyszkolonych i wyposażonych żołnierzy. W tym kontekście warto wymienić Jednostkę Wojskową GROM, Pułk Specjalny Komandosów i Morską Jednostkę Działań Specjalnych FORMOZA (Śladkowski 2012: 98–112).

Najbardziej znaną jednostką w Wojskach Specjalnych jest GROM, czyli Grupa Reagowania Operacyjno-Manewrowego (Mobilnego) – jednostka wojskowa 2305. Jest to elitarna jednostka wyspecjalizowana m.in. w działaniach antyterrorystycznych. Jej tworzenie rozpoczęto w 1990 roku, wykorzystując najlepsze doświadczenia zagraniczne, zwłaszcza Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. GROM można porównać do takich jednostek, jak: amerykańskie 1st Special Forces Operational Detachment – Delta (tzw. Delta), SEAL Team VI, brytyjski 22. Special Air Service (SAS), czy izraelski Sayeret Mat'kal (Wojskowa Formacja Specjalna GROM), (zob. szerzej: Królikowski 2001).

Stan liczbowy i uzbrojenie polskiej armii

Zgodnie z budżetem Ministerstwa Obrony Narodowej na rok 2016 limit stanów żołnierzy średniorocznych wynosi 124350, z czego 101500 przypada na żołnierzy zawodowych, 20000 na Narodowe Siły Rezerwowe oraz 2850 na kandydatów na żołnierzy zawodowych. Ogółem na 101500 żołnierzy zawodowych składa się: 48732 żołnierzy Wojsk Lądowych, 16221

Sił Powietrznych, 6924 Marynarki Wojennej oraz 29623 wojsk pozostałych. Nadmienić warto, że według danych MON za ten okres, ponad pół tysiąca żołnierzy i pracowników wojska służyło poza granicami kraju (Ministerstwo Obrony Narodowej 2016: 9–12).

Trzonem armii są Wojska Lądowe. Na ich uzbrojenie w analizowanym okresie składało się m.in.: 900 czołgów, 1,5 tys. bojowych wozów piechoty, 1,1 tys. sprzętu artyleryjskiego oraz 143 śmigłowce. Lotnictwo wojskowe dysponowało łącznie 260 samolotami różnych typów oraz ok. 60 sztukami śmigłowców w kilku specjalnościach. Na polską flotę wojenną składało się 41 okrętów bojowych. Wspomagało je tyle samo jednostek specjalnych i pomocniczych jednostek pływających. Ponadto do dyspozycji Marynarki Wojennej pozostawało 12 samolotów i 30 śmigłowców (*Przewodnik*: 8).

Do rodzajów techniki wojskowej używanej w polskiej armii można zaliczyć:

- ❑ sprzęt strzelecki (pistolet „WIST-94” kal. 9 mm; pistolet maszynowy „GLAUBERYT” kal. 9mm; karabinek wz. 1996 „BERYL” kal. 5,56; ciężki karabin maszynowy „PKMS” kal. 7,62; powtarzalne karabiny wyborowe – „TOR” kal. 12,7mm i „BOR” kal. 7,62 mm; ręczny granatnik przeciwpancerny „RPG-7W”; karabin wyborowy „TRG-21” kal. 7,62 „SAKO”; 40 mm granatnik lekki „PALLAD-D”);
- ❑ sprzęt raketowy (raketowe zestawy przeciwlotnicze: „SC 125 NEWA”, „2K11 KRUG-M” oraz „S-200 WEGA”);
- ❑ sprzęt artyleryjski (98mm moździerz „M-98”; 122 mm haubica samobieżna „2S1 GOŹDIK”; 152 mm armatohaubica samobieżna „DANA”);
- ❑ sprzęt pancerny i opancerzony (czołgi: „PT-91”, „LEOPRAD 2A4”; opancerzony samochód rozpoznawczy „BRDM-2”; kołowy transporter opancerzony „ROSOMAK”);
- ❑ sprzęt łączności (radioinstalacja KF typu „RF-5800H 400W; radioinstalacja ruchoma „KF R-140M”; radioinstalacja plecakowa „TRC 9200”);
- ❑ sprzęt radiolokacyjny (trójwspółrzędna stacja radiolokacyjna „TRD-1211”; stacja radiolokacyjna wykrywania i naprowadzania „N-31M”; stacja radiolokacyjna wykrywania celów niskolecących „N-22”);
- ❑ sprzęt rozpoznania i walki radioelektronicznej (zautomatyzowany system rozpoznawczo-zakłócający „PRZEBIŚNIEG”; mobilna stacja rozpoznawcza naziemnych stacji radiolokacyjnych „BREŃ 2–2”; stacja rozpoznania pokładowych systemów radioelektronicznych „GUNICA”);
- ❑ statki powietrzne i sprzęt zabezpieczenia lotów (myśliwiec wielozadaniowy „F-16 BLOCK 52 + JASTRZĄB”; myśliwiec „MIG-29”; samolot myśliwsko-bombowy (szturmowy) „SU-22”; samoloty transportowe: „C-295M CASA”, „C-130E HERKULES”; śmigłowce: wsparcia „Mi-24 W” i ratowniczy „W-3RM ANAKONDA”)
- ❑ jednostki pływające (okręt wsparcia logistycznego ORP „KONTRADMIRAŁ XAWERRY CZERNICKI”; okręty podwodne typu „KOBEN” – ORP

„SOKÓŁ”, ORP „SĘP”, ORP „BIELIK”, ORP „KONDOR”; okręt podwodny typu „KILO” – ORP „ORZEŁ”; okręty transportowo-minowe typu „LUBLIN” – ORP „LUBLIN, ORP „GNIEZNO”, ORP „KRAKÓW”, ORP „POZNAŃ”, ORP „TORUŃ”; okręty raketowe typu „ORKAN” – ORP „ORKAN”, ORP „PIORUN”, ORP „GROM”; okręty typu „MODIFIED FINK” – ORP „HEWELIUSZ”, ORP „ARCTOWSKI”; fregaty raketowe typu „OLIVER HAZARD PERRY” – ORP „GENERAL KAZIMIERZ PUŁASKI”, ORP „GENERAL TADEUSZ KOŚCIUSZKO”);

- ❑ sprzęt inżynierski (trał „BOŻENA 4”, transporter minowania narzutowego „KROTON”, transporter pływający gaśnicowy „PTS-M”);
- ❑ sprzęt obrony przed bronią masowego rażenia (wysokowydajne urządzenie do zabiegów specjalnych „WUS-3”, maska przeciwgazowa filtracyjna „MP-5”, automatyczny sygnalizator skażeń chemicznych i promieniotwórczych „TRAFIOS-B”);
- ❑ inny sprzęt wojskowy (samochód dopancerzony „HMMWV M1151A1W/B1”, samochód „JELCZ” z żurawiem „HIAB-800”, wóz pogotowia technicznego „MORS”) (*Przewodnik: 24–55*).

Reformy i modernizacja armii

Problematyce modernizacji armii stosowne miejsce zostało poświęcone w *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego* z 2014 roku. W jednym z jej punktów zapisano: „Do najpilniejszych zadań przygotowawczych w obszarze obrony narodowej należy kontynuacja rozwoju zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych RP, z uwzględnieniem wymaganego poziomu interoperacyjności w ramach NATO. Podstawą tego rozwoju jest pozyskiwanie nowoczesnego sprzętu wojskowego, jak również utrzymanie i rozwój systemu jego zabezpieczenia. Priorytetowe znaczenie ma stworzenie nowego jakościowo narodowego systemu obrony powietrznej, w tym przeciwraketowej. Konieczna jest także dalsza rozbudowa systemów informacyjnych, tak aby Siły Zbrojne RP uzyskały między innymi zdolności prowadzenia rozpoznania obrazowego oraz zdolności sieciocentryczne. Zinformatyzowanie systemów walki i wsparcia, wraz ze zwiększeniem mobilności wojsk lądowych, powinno wzmocnić kluczowe z punktu widzenia obrony państwa zdolności związane z działaniami przeciw zaskoczeniu. Rozwijanie zdolności Sił Zbrojnych RP do rozpoznania i precyzyjnego rażenia wyselekcjonowanych obiektów oraz przeciwdziałania szerokiemu spektrum zagrożeń asymetrycznych będzie jednym z elementów skutecznego odstraszenia. Rozwojowi zdolności operacyjnych Sił Zbrojnych RP musi towarzyszyć podnoszenie poziomu wyszkolenia i umiejętności profesjonalnego wykorzystywania zaawansowanej techniki wojskowej, w tym narzędzi informatycznych. Konieczne będzie rozwijanie w Siłach Zbrojnych RP zdolności do działań w cyberprzestrzeni, w tym stworzenie mechanizmów

cyberobrony i wzmocnienie dedykowanych jej jednostek. Istotne jest też rozwijanie narodowych zdolności w zakresie kryptologii i nabycie pełnych zdolności w dziedzinie wytwarzania narodowych rozwiązań kryptograficznych w celu zapewnienia odpowiedniego poziomu bezpieczeństwa systemów teleinformatycznych. Osiąganie kompetencji Sił Zbrojnych RP w zakresie kryptologii powinno wynikać z jednolitej polityki kryptologicznej i jest czynnikiem krytycznym w zapewnieniu bezpieczeństwa teleinformatycznego” (*STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ* 2014). *Strategia* wskazuje też na konieczność dokończenia reformy systemu kierowania i dowodzenia siłami zbrojnymi, reform Narodowych Sił Rezerwowych, zmian w systemie szkolnictwa wojskowego oraz wzmocnienia konkurencyjności i innowacyjności krajowego przemysłu obronnego, a także sektora naukowo-badawczego (*STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ* 2014).

Siły Zbrojne RP znajdują się w trakcie modernizacji. Tabela nr 1 przedstawia zaplanowane przedsięwzięcia w tym zakresie.

Tabela nr 1: Plan modernizacji polskiej armii w latach 2014–2022.

Nazwa programu operacyjnego	2014	2015	2016	2017–2022	Razem
					2014–2022
(mln zł)					
Ogółem program wieloletni (programy operacyjne)	3 483,5	5452,1	7 001,1	75 563,2	91 500,3
System Obrony Powietrznej	152,0	457,2	813,8	25 188,6	26411,6
Śmigłowce wsparcia bojowego, zabezpieczenia i VIP	1410	1 018,2	1 524,9	8 876,9	11 561,0
Zintegrowane systemy wsparcia dowodzenia oraz obrazowania pola walki – C4ISR	403,8	840,4	780,7	3 695,7	5 720,6
Modernizacja Wojsk Pancernych i Zmechanizowanych				8 648,2	8 648,2
Zwalczanie zagrożeń na morzu	845,8	1 232,3	850,0	10 827,4	13 755,5
Rozpoznanie obrazowe i satelitarne	60,2	346,5	351,0	1 793,2	2 550,9
Indywidualne wyposażenie i uzbrojenie żołnierza – TYTAN	40,0	40,0	22,5	3 037,4	3139,9

Nazwa programu operacyjnego	2014	2015	2016	2017–2022	Razem
					2014–2022
(mln zł)					
Modernizacja Wojsk Rakietowych i Artylerii	319,2	309,4	471,9	5 892,2	6 992,7
Symulatory i trenażery	205,0	183,8	312,3	351,0	1 052,1
Samolot szkolno-treningowy AJT	240,0	300,0	400,0	514,8	1 454,8
Samoloty transportowe	452,5				452,5
Kołowe transportery opancerzone ROSOMAK	607,8	609,2	1 555,1	5 090,6	7 862,7
Przeciwpancerne pociski kierowane SPIKE	16,2	100,0	100,0	200,0	416,2
Rozpoznanie patrolowe		15,1	19,3	1 447,2	1481,6

Źródło: Załącznik do uchwały nr 164 Rady Ministrów z dnia 17 września 2013 r. (poz. 796), *Program wieloletni. Priorytetowe zadania modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w ramach programów operacyjnych*. Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej.

Problemem polskiego wojska pozostawała struktura kadrowa, którą można scharakteryzować poprzez brak szeregowców i nadmiar generałów. Jak uznał gen. Roman Polko: „W polskim wojsku powtarza się, że mamy za dużo wodzów, a za mało Indian” (za: Miłosz 2016). Jednakże o ile przy podobnej liczebności armii w marcu 2011 roku generałów było 111, to pod koniec marca 2016 roku – 79. Jednocześnie zaplanowano zwiększenie liczby żołnierzy szeregowych. Zwiększane są również pensje szeregowców. „Kształtowanie stanów osobowych w latach 2011–2016 ukierunkowane jest na sukcesywne zmniejszanie kadry oficerskiej i zwiększanie udziału szeregowych w ogólnym stanie żołnierzy zawodowych” – tłumaczył w 2016 roku Bartłomiej Misiewicz, rzecznik Ministerstwa Obrony Narodowej (za: Miłosz 2016).

Ważnym zagadnieniem pozostała koncepcja tworzenia struktur Wojsk Obrony Terytorialnej. Polega ona na wykorzystaniu potencjału takich struktur, jak: organizacje młodzieżowe (np. Związek Harcerstwa Polskiego, Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej), klasy mundurowe, organizacje weteranów (np. Klub Oficerów Rezerwy LOK, Federacja Stowarzyszeń Służb Mundurowych, Stowarzyszenie Raptor, Grom Group), organizacje specjalistyczne (Liga Obrony Kraju, Polski Związek Łowiecki, Polski Związek Strzelectwa Sportowego, Polski Związek Krótkofalowców, Polskie Towarzystwo Tury-

styczno-Krajoznawcze; Wodne, Górskie i Tatrzańskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe, organizacje pływackie, spadochronowe i inne), organizacje paramilitarne (Stowarzyszenie Obrona Narodowa.pl, Legia Akademicka, organizacje Air Soft Gun) w celu wspierania armii zawodowej (Paszyn, Kordowski, Zalewski 2016: 33–36). Według planów ma powstać 17 brygad WOT, w których łącznie ma służyć 35000 osób (Forsal.pl 2016).

Udział polskich żołnierzy w operacjach zagranicznych

W dobie globalizacji udział polskiego wojska w operacjach poza granicami kraju jest zyskującym na znaczeniu elementem polityki zagranicznej i działań na rzecz pokoju na świecie. Głównymi celami udziału polskich sił zbrojnych w operacjach międzynarodowych są:

- obrona interesów narodowych przed zewnętrznymi zagrożeniami poprzez likwidowanie źródeł kryzysów oraz wygaszanie konfliktów w bliższym i dalszym otoczeniu strategicznym Polski;
- budowa stabilnego środowiska bezpieczeństwa;
- umacnianie instytucji i organizacji bezpieczeństwa międzynarodowego;
- wypełnianie zobowiązań sojuszniczych poprzez zacieśnianie dwustronnej oraz wielostronnej współpracy wojskowej i pozawojskowej z sojusznikami, koalicjantami, partnerami;
- zapobieganie katastrofom humanitarnym;
- reagowanie na sytuacje naruszające prawa człowieka (Wojsko Polskie).

Abstrahując od szczegółowych wykazów państw i regionów świata, w których działali polscy żołnierze, warto wskazać na niektóre z nich: Bałkany, Irak, Afganistan, Czad, Syria, Liban. Choć ocena misji i operacji pod względem ekonomicznym może być niejednoznaczna, to z pewnością zasadne jest uznanie ich pozytywnego wpływu na doświadczenie i wyszkolenie oraz działania na rzecz modernizacji struktury, zadań i uzbrojenia wojska.

Siły Zbrojne RP a armie świata

W rankingu Global Firepower w roku 2016 polska armia została sklasyfikowana jako 18. na świecie na 126 państw. Przed nią znalazły się takie państwa jak: 1) USA, 2) Rosja, 3) Chiny, 4) Indie, 5) Francja, 6) Wielka Brytania, 7) Japonia, 8) Turcja, 9) Niemcy, 10) Włochy, 11) Korea Południowa, 12) Egipt, 13) Pakistan, 14) Indonezja, 15) Brazylia, 16) Izrael, 17) Wietnam. Klasyfikacja ta oparta została na ponad 50 różnych czynnikach, również takich, które nie są związane z wojskiem w sposób bezpośredni, jak np. uwarunkowania geograficzne, zasoby naturalne, czy liczba ludności (Global Firepower 2016).

Porównując wydatki na wojsko w Polsce i w innych krajach, warto wskazać, że w przeliczeniu na jednego żołnierza Polska wydaje 105 tys. USD, podczas gdy średnia dla NATO wynosi 247 tys. USD, a średnia dla europejskich krajów NATO wynosi 133 tys. USD. Amerykanie natomiast wydają na jednego żołnierza 405 tys. USD. Jeśli zaś chodzi o wydatki w relacji do PKB, w Polsce wydaje się na armię 2,12%, średnia dla NATO wynosi 2,42%, dla europejskich krajów NATO 1,43%, natomiast Amerykanie wydają 3,62% (Ministerstwo Obrony Narodowej 2016: 15–16).

* * *

Problematyka funkcjonowania Sił Zbrojnych RP należy do tematów najistotniejszych w aspekcie analizy bezpieczeństwa państwa. Ich zadania, stan i kierunki działań to zagadnienia, które w holistycznym ujęciu winny zostać uzupełnione o analizę systemu dowodzenia, wojskowych służb specjalnych, kształcenia wojskowego, wojskowego wymiaru sprawiedliwości, czy zadań wojska w czasie pokoju. Bogata literatura na ten temat może być niezwykle pomocna w poznaniu tych zagadnień.

Bibliografia:

- Forsal.pl, 2016. *Obrona terytorialna: 17 brygad, 35 tys. żołnierzy. Tak będzie wyglądać nowy rodzaj wojsk w Polsce*, <http://forsal.pl/artykuly/927184,obrona-terytorialna-tak-bedzie-wygladac-nowy-rodzaj-wojsk-w-polsce.html?gclid=CJ630-bniMwCFWclcgods0Log> (dostęp: 13.04.2016).
- Global Firepower, 2016. <http://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp> (dostęp: 13.04.2016).
- KITLER W., 2011. *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie, uwarunkowania, system*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa.
- KRÓLIKOWSKI H., 2001. *Wojskowa Formacja Specjalna GROM im. Cichociemnych Spadochroniarzy Armii Krajowej 1990–2000*, Gdański Dom Wydawniczy, Gdańsk.
- MIŁOŚZ M., 2016. *Sześć tysięcy nowych szeregowców w polskiej armii: zarobią 2,5 tys. złotych na rękę*, <http://praca.interia.pl/news-szesc-tysiecy-nowych-szeregowcow-w-polskiej-armii-zarobia-2-,nId,2183352> (dostęp: 13.04.2016).
- Ministerstwo Obrony Narodowej 2016. *Podstawowe informacje o budżecie resortu obrony narodowej na 2016 r.*, Warszawa, <http://mon.gov.pl/d/pliki/dokumenty/rozne/2016/02/budzet2016.pdf> (dostęp: 13.04. 2016).
- PASZYN M., KORDOWSKI M., ZALEWSKI W., 2016. *Koncepcja Obrony Terytorialnej w Polsce*, Narodowe Centrum Studiów Strategicznych, Warszawa.
- *Przewodnik po wybranym uzbrojeniu, wyposażeniu i umundurowaniu Sił Zbrojnych RP*, Departament Wychowania i Promocji Obronności MON, <http://lublin.wku.wp.mil.pl/files/lublin/file/PRZEWODNIK%20.pdf> (dostęp: 13.04.2016).
- *STRATEGIA BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 5 listopada 2014 r.*, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf> (dostęp: 15.04.2016).

- ŚLADKOWSKI S., 2012. *Siły Zbrojne*, w: PAŹDZIÓR M., SZMULIK B. (red.), *Instytucje bezpieczeństwa narodowego*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z. 1967 r. Nr 44, poz. 220 z późn. zm.
- Wojsko Polskie, <http://www.wojsko-polskie.pl/pl/sily-zbrojne/misje/42767,misje.html> (dostęp: 15.04.2016).
- Wojskowa Formacja Specjalna GROM im. Cichociemnych Spadochroniarzy Armii Krajowej, http://grom.mil.pl/powstanie_pliki/powstanie.htm (dostęp: 15.04.2016).
- Załącznik do uchwały nr 164 Rady Ministrów z dnia 17 września 2013 r. (poz. 796), *Program wieloletni. Priorytetowe zadania modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w ramach programów operacyjnych*. Monitor Polski. Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej.